

Kulttuuriketju – pieniä suuria asioita
ja hyviä käytäntöjä kulttuuritoiminnan
järjestämiseksi hoitopaikoissa

KULTTUURIKETJU

Ikäinstituutti

Teksti: Eija Kaskiharju, Ikäinstituutti ja Helena Sarjakoski, Espoon kaupunki. 2011.

ISBN 978-952-5292-95-4 (PDF)

Sisällys

Saatesanat 3

Mikä on kulttuuriketju? 4

Opas ja sen tavoite 7

Kulttuuriketjun hyvät käytännöt 8

Taustahaastattelut 14

Kulttuuri ja taide ikääntyessä – muutamia näkökulmia 19

Yhteenvetoa 22

Lähteet & luettavaa 25

Liitteet 28

SAATESANAT

Harva kyseenalaistaa sitä, että lapset ja nuoret tarvitsevat taidetta ja kulttuuria saadakseen monipuolisia eväitä hyvään elämään. Vähemmälle huomiolle on yleensä jäänyt, että oikeus taiteen ja kulttuurin tuomaan virkistykseen ja elämyksiin tulisi kuulua myös ikäihmisten ulottuvilla oleviin peruspalveluihin. Kun yhteiskunta käyttää resurssejaan lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen, sanotaan, että se sijoittaa tulevaisuuteen. Kun yhteiskunta käyttää resurssejaan ikäihmisten ja vanhusten hyvinvointiin, silloin voidaan sanoa, että se sijoittaa itse ihmisyyteen.

Sanoilla taide ja kulttuuri on monia merkityksiä. Tässä oppaassa näillä käsitteillä tarkoitetaan hoitopaikkojen ja palvelutalojen virkistys-, kulttuuri- ja taidetapahtumia. Niitä ovat esimerkiksi musiikki, teatteri, kirjallisuus, kuvataide, viriketoiminta ja tilaisuudet, joissa kokoonnutaan yhteisen teeman ympärille. Tapahtumissa kohtaavat asukkaat, omaiset ja henkilökunta. Tapahtuman tuottajana voi olla monia tahoja: muusikko, kuvataiteilija, erilaiset esiintyjäryhmät, päiväkotit, koulu jne.

Espoossa kehitettiin vuosina 2007-2008 Kulttuuriketju-toimintamalli. Sen tavoitteena oli luoda taloudellisesti ja toiminnallisesti kestävä tapa, jonka avulla olisi mahdollista toteuttaa kulttuuripalveluja, elämyksiä ja esityksiä vanhuksille, omaisille ja hoitohenkilökunnalle erilaisissa hoitopaikoissa ja palvelutaloissa. Kulttuuriketju-toimintamalli on sovellettavissa millä tahansa paikkakunnalla. Eurocities-järjestö palkitsi vuonna 2008 Kulttuuriketju-toimintamallin vuosittain jakamallaan palkinnolla hallinnollisten innovaatioiden sarjassa.

Kulttuuritapahtumien luonteeseen kuuluu, että ne voivat olla osallistavia; ne kietovat läsnäolijan mukaansa. Metaforana ketjun voi ymmärtää yhdistävän eri ihmiset toisiinsa. Se myös kuljettaa viestejä, luo kontakteja ja antaa mahdollisuuden kokemuksiin ja elämyksiin. Pieneltä kuulostavalla tapahtumalla on suuri merkitys monen ihmisen arjessa ja elämässä.

Kulttuuriketju-toimintaa kuvataan tässä oppaassa hyvänä käytäntönä. Hyvällä käytännöllä tarkoitetaan esimerkiksi sitä, mitä asioita toimiva ja hyvä tapa sisältää tuottaessa tapahtumia hoitokodeissa ja palvelutaloissa.

Opas on toteutettu Espoon kaupungin ja Ikäinstituutin yhteistyönä. Opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt oppaan toteuttamiseen tukea kulttuurin hyvinvointivaikutuksia edistävien hankkeiden tukemiseen varatuista määrärahoista.

Mikä on kulttuuriketju?

Kulttuuriketjun lähtökohdat

Kulttuuriketju on kumppanuusverkosto. Sen rakentamisen lähtökohtana ja tavoitteena oli luoda yleispätevä toimintamalli, jonka avulla viedään kulttuuritarjontaa niille kansalaisille, jotka eivät terveystensä tai muiden syiden johdosta voi itse päästä kulttuuritarjonnan piiriin.

Espoossa ideoidun ja kehitetyn Kulttuuriketju-toiminnan taustalla oli ajatus siitä, että kaupungin kaikilla asukkailla on oikeus hyvään elämään ja kulttuuripalveluihin riippumatta siitä, missä he asuvat.¹

Kulttuuriketju on kunnan kulttuuri-toimen ja sosiaali- ja terveystoimen sekä monien muiden toimijoiden toimintoja yhdistävä ja hyödyntävä palvelumuoto hyvinvoinnin edistämiseksi kunnassa. Espoossa Kulttuuriketjua kehitettiin laajassa yhteistyössä monien paikallisten organisaatioiden kanssa toimien. Kulttuuriketjun ytimen muodostavat kunnan tukemien yhteisöjen aktiivinen sitoutuminen ja osallistuminen ketjun toimintaan.

Kulttuuriketju-konseptin taloudellinen perusta

Kulttuuriketjun toimintamalli perustuu kunnan taloudellisesti avustaman

¹ <http://www.espoo.fi/kulttuuri> (12.6.2009)

kumppaniverkoston kanssa tehtävään yhteistyöhön. Esimerkiksi Espoossa kulttuuripalveluista noin 50 % on toteutettu avustamalla taideoppilaitoksia sekä muita taidelaitoksia ja kulttuuriyhteisöjä. Myöntämällä avustuksia kunnat voivat turvata pitkäaikaisten kumppaniensa toimintaedellytysten vakauden. Samalla kunnat voivat haastaa kumppaninsa kehittämään toimintaansa yhteiskunnan muuttuvien tarpeiden mukaan.

Osana taidekoulujen ja muiden taidelaitosten normaalia toimintaa syntyy sellaista kulttuuritarjontaa, joka voidaan jalkauttaa osaksi hoito- ja hoivalaitosten virkistys-toimintaa ja niiden asukkaiden/potilaiden henkisen vireyden ylläpitoa. On tärkeää huomata, että Kulttuuriketju-konseptin toimintamalli ei siis perustu siihen, että taideyhteisöiltä ostettaisiin hoitolaitoksiin esityksiä tai muuta kulttuuritarjontaa.

Kulttuuriketjun toimintarakenne ja vaikuttavuus perustuu siihen jo itsessään lähtökohtaisesti merkittävään toimintavolyymiin, minkä näiden paikallisten kulttuurilaitosten laaja ja monipuolinen verkosto pystyy synnyttämään.

Esimerkkejä Espoon Kulttuuriketjussa mukana olleista kumppaneista

Espoon Kulttuuriketjussa palvelujen toteuttajina ovat olleet kunnan avustamat paikalliset taideoppilaitokset: musiikkikoulut, kuvataidekoulu, tanssikoulut, esittävän taiteen koulu sekä lukuisat muut taide- ja kulttuuri-

laitokset, joukossa sekä ammattilais- ja harrastajapohjalta toimivia yhteisöjä: Tapiola Sinfonietta, Suomen Kansallisooppera, harrastajaorkestereita, soitinyhtyeitä, kuoroja; teatteri- ja tanssiryhmiä, mm. tanssiteatteri Glims & Gloms; Espoon modernin taiteen museo EMMA, Helinä Rautavaaran museo ja Gallen-Kallelan museo.

Mukana oli myös avustuksin toimivia vapaita esiintyjäryhmiä ja taiteilijoita; monia muita kolmannen sektorin toimijoita, esimerkiksi asukasyhdistyksiä. Myös yksittäiset kuntalaiset halusivat tuoda oman panoksensa toimintaan. Myös kunnan omat muut palvelusektorit olivat tärkeänä osana Kulttuuriketjuverkostoa: työväenopisto, kirjasto, liikuntatoimi, koulut, päiväkodit jne.

Kulttuuriketjun palveluja toteutettiin Espoossa molemmilla kotimaisilla kielillä (ruots. Kulturkedjan), koska kunta on virallisesti kaksikielinen. Tarve myös muunkieliseen palvelutarjontaan tulisi huomioida toiminnassa, koska ulkomaalaistaustaisen väestön määrän kasvu näkyy myös vanhemmissa ikäpolvissa.

Vuoden 2009 aikana Kulttuuriketju-toiminnassa olivat mukana Espoon kaupungin ylläpitämät pitkäaikaishoitokodit, palvelukeskukset ja palvelutalot sekä kunnalliset terveyspalvelut. Toiminnassa oli mukana myös muutamia yksityisiä hoitokoteja ja palvelutaloja. Koulut, taideryhmät, taideoppilaitokset ja monet yhdistykset

olivat mukana tuottamassa tapahtumia (ks. liite 1).

Eri lenkkien muodostama katkeamaton ketju toimintamallin ytimenä

Kulttuuriketjun toimintamallissa keskeistä on, että sen välittämiä monimuotoisia kulttuuripalveluja toteuttaa mahdollisimman laaja toimijaketju, joka muodostuu lukuisista yksittäisistä "lenkeistä". Ketjussa voi olla periaatteessa lukematon määrä suuria ja pieniä lenkkejä eli erilaisia toimijoita. Kullakin toimijalla on oma tärkeä paikkansa, jolla se voi vastata erilaisiin kulttuuritarpeisiin: esityksiä pieniin/suurempiin tiloihin; kevyttä/klassista ohjelmistoa jne.

Juuri tämä Kulttuuriketju-konseptiin sisäänrakennettu ominaisuus - sen lukuisten lenkkien muodostama laaja verkosto - pystyy luomaan edellytykset Kulttuuriketjun välittämän palvelutoiminnan pysyvyydelle ja ennakoitavuudelle. Jos jokin yksittäinen lenkki katoaa Kulttuuriketjusta, se ei kuitenkaan kaada palvelutoimintaa, koska ketjun muut lenkit voivat kohtuullisen joustavasti kuroa umpeen toimintaverkostoon syntyneen aukon.

Kulttuuriketjun toimintamalli perustuu kumppanien kanssa tehtävän yhteistyön sujuvaan koordinaatioon sekä luottamuksellisiin yhteistyösuhteisiin. Kulttuuripalvelujen tarjonnan jatkuvuus ja pysyvyys ovat puolestaan erittäin keskeinen motivaatiotekijä, kun palvelutalojen ja hoitokotien

henkilökunnan halutaan sitoutuvan tämänkaltaiseen hallintosektorirajat ylittävään toimintaan.

Kulttuuriketju-toiminnan käynnistäminen

Kulttuuriketjun toiminnallinen konsepti soveltuu sekä kunnan omille sekä kunnan taloudellisesti tukemille organisaatioille ja järjestöille. Kulttuuriketjun myötä eri toimijatahoille tarjoutuu luonteva kanava kantaa vastuuta vanhemmista sukupolvista ja tällä tavoin oman toimintansa kautta edistää sosiaalisesti vastuullista ja kestävästä kehitystä. Kulttuuriketjun tavoitteena ja sen palvelujen sujumisen edellytyksenä on luottamukseen perustuvan pitkäjänteisen toimintakulttuurin juurruttaminen kuntaan yhdessä monialaisen paikallisen kumppaniverkoston kanssa.

Kulttuuriketju-toiminnan perusidea on, että sen palvelut voidaan toteuttaa niillä toimintamäärärahoilla, joita kunta muutenkin myöntää sekä omille hallintokunnilleen että avustuksina paikallisille taide-, kulttuuri- ja muille yhteisöille. Jos yhteisö oman perustoimintansa ohella toteuttaa vierailuja ja muuta yhteistyötä paikallisten hoitokotien ja muiden laitosten kanssa, yhteisön on jatkossakin vahvemmin perusteltua tulla tuetuksi julkisin varoin.

Kulttuuriketju-toiminnan käynnistysvaiheessa kunnan voi olla hyvä osoittaa keskeisille toimijoille erillistä kehittämisrahaa, joka vauhdittaa tällaisen uuden tyypin toimintamallin liikkeelle

saattamista. Vastaavalla tavalla on toimittu myös valtionhallinnossa (vrt. Opetus ja kulttuuriministeriön erityisavustukset kulttuurin hyvinvointivaikutuksia edistäviin hankkeisiin).

Kulttuuriketjussa kaikki toimijat voivat olla saavana osapuolena

Ikääntyneet kuntalaiset pääsevät Kulttuuriketjun myötävaikutuksella entistä tasa-arvoisempaan asemaan muiden kuntalaisten rinnalle. Vastaavasti Kulttuuriketjun palvelujen toteuttajat eivät ole ketjussa pelkästään antavana vaan myös saavana osapuolena: Kulttuuriketjun kautta, kohtaamisissa palvelutalojen ja vanhuslaitosten asukkaiden, henkilökunnan ja omaisten kanssa myös heille itselleen tarjoutuu mahdollisuus kasvattaa omaa sosiaalista pääomaansa.

Kulttuuriketju toimii kaikkien palveluun osallistuvien osapuolien elämän rikastuttajana ja voimaannuttajana. Kulttuuriketju voi luonnollisella tavalla, inhimillisten kohtaamisten kautta synnyttää myös uudenlaista yhteisöllisyyttä. Se edistää sukupolvien välistä dialogia ja edesauttaa niin sanotun hiljaisen tiedon siirtymistä vanhemmilta sukupolvilta nuoremmille polville.

Kulttuuriketjun kautta voi löytyä myös uusia tapoja hyödyntää eri toimijoiden hallinnassa olevia tiloja ja tällä tavoin tehostaa kaupungin tilojen monimuotoista käyttöä. Esimerkiksi vanhusten palvelukeskuksen tiloissa voi musiikkiopisto järjestää soittotunteja ja sen salista

voi tanssiryhmä löytää kaipaamansa harjoitustilan. Vastavuoroisesti tilojen harjoituskäyttäjät voivat esiintyä palvelukeskuksen asiakkaille jossakin sopivassa tilaisuudessa. Tällä tavoin kaikki osapuolet saavat hyötyä ilman, että toiminnasta koituisi kenellekään lisäkuluja.

Opas ja sen tavoite

Tämän oppaan tavoitteena on syventää ja vakiinnuttaa yhteistyötä, joka alkoi Espoon kaupungin kulttuuri- sekä sosiaali- ja terveystoimen yhteistyönä keväällä 2007. Tällöin kaupungin kulttuuripalvelut palkkasi projektisuunnittelija Merja Talvelan suunnittelemaan ja käynnistämään Kulttuuriketju-toimintaa. Toiminnan ruotsinkielisestä sisällöstä Espoossa vastasi intendentti Camilla Nemlander-Sjöberg.

Kulttuuriketju-idean juurruttamiseksi ja kehittämiseksi viritettiin yhteistyö Ikäinstituutin kanssa talven 2009 aikana. Projektiryhmään kuuluivat Espoon kaupungilta Merja Talvela, Camilla Nemlander-Sjöberg, Pirkko Sassi ja Helena Sarjakoski. Ikäinstituutista mukana olivat Arto Tiihonen ja Eija Kaskiharju, joka toteutti selvityksen ja laati oppaan yhteistyössä projektiryhmän kanssa.

Espoon kaupungin kulttuuritoimi ja Ikäinstituutti laativat toimintasuunnitelman Hyvät käytännöt -oppaan laatimiseksi. Opas perustuu Espoon

kaupungin asettamiin arvoihin asukas- ja asiakaslähtöisyydestä, suvaitsevaisuudesta, tasa-arvosta, luovuudesta, innovatiivisuudesta, kumppanuudesta, yhteisöllisyydestä, tuloksellisuudesta, vaikuttavuudesta ja kestävästä kehityksestä.

Oppaaseen on koottu tietoa palvelutalojen, palvelukeskusten, hoivakotien, taideoppilaitosten ja omaisten käyttöön taide- ja virkistystapahtumien järjestämisestä, jotta elämästä tulisi kaikille läsnäolijoille onnistunut, ilahduttava, miellyttävä ja voimaannuttava kokemus.

Vaikka tämä opas on syntynyt espoolaisten pitkäaikaishoitopaikoissa ja palvelutaloissa asuvien ihmisten, heidän parissaan työskentelevien ja omaisten näkökulmasta, oppaan ideat ja anti on tarkoitettu hyödynnettäväksi ja sovellettavaksi missä tahansa muuallakin.

Opasta kootessa ja kirjoittaessa olemme ajatelleet eri käyttäjäryhmiä, kuten pitkäaikaishoitopaikoissa ja palvelutaloissa asuvia, heidän parissaan työskenteleviä ammattilaisia ja vapaaehtoisia toimijoita. Mielessä ovat olleet myös taideryhmien ohjaajat, taiteen tuottajat ja opettajat sekä taiteilijat, joita kiinnostaa toiminta hoitokodeissa ja palvelutaloissa asuvien monenikäisten ihmisten parissa. Haluamme rohkaista myös heitä, jotka eivät ole vielä toteuttaneet suunnitelmaansa tai toivettaan tuottaa taidetta tässä ympäristössä ja tälle yleisölle.

Työskentelyä aloittaessaan projektiryhmä totesi, että oppaan aikaansaamiseksi tarvittiin pienimuotoinen selvitys. Tiedonkeruu koostui neljästä osasta: osastojen henkilökunnalle suunnatusta kyselystä, asukkaiden haastatteluista ja omaisille suunnatusta kyselystä sekä ideariihestä, jossa taideoppilaitokset kertoivat kokemuksistaan Kulttuuriketju-toiminnassa. Kyselylomakkeet ja haastattelukysymykset lähetettiin osastoille arvioitaviksi ja kommentoitaviksi ennen niiden käyttämistä. Tämän jälkeen lomakkeet ja kysymykset käännettiin ruotsiksi.

Kulttuuriketjun hyvät käytännöt

Käsite hyvä käytäntö tässä yhteydessä tarkoittaa tarpeellista, konkreettista ja käytännöllistä toimintamallia, joka on sovellettavissa monenlaisissa olosuhteissa. Toimintatapa voi olla pieni tai suppea kokonaisuus, ja sitä voi hyödyntää ja soveltaa monissa ympäristöissä. Hyvä käytäntö myös vaikuttaa myönteisesti sen piirissä oleviin ihmisiin, lisää vuorovaikutusta ja edistää hyvinvointia.²

Kulttuuriketju tarvitsee koordinaattoria

Keskeistä tämän kaltaisen kumppanuusverkoston toiminnan onnistumiselle on hyvä yhteistyö ja aktiivinen vuoropuhelu eri osapuolien kesken. Kulttuuriketjun toimijoiden on tärkeää sitoutua yhteisiin

arvoihin ja toisaalta myös hyväksyä monia erilaisia ideoita osaksi toimintaa. Jotta monen eri osapuolen yhteistyö sujuisi joustavasti eteenpäin kulkien, tarvitaan koordinaattoria.

Koordinaattori vastaa ketjun lenkkien yhteen liittämistä, solmukohtien aukomisesta ja toiminnan katkeamattomasta etenemisestä. Koordinaattori voi myös tukea mukana olevia toimijoita omalla kulttuurialan asiantuntemuksellaan. Mitä taitavampi koordinaattori, sitä enemmän hän pystyy houkuttelemaan ja kannustamaan eri tahoja tuomaan esille omaa osaamistaan.

Kulttuuriketjun koordinaattorin tehtäviin kuuluu rakentaa hoivakotien ja palvelutalojen yhdyshenkilöverkosto. Jokainen ketjuntoimintaan mukaan tuleva laitos nimeää oman yhdyshenkilönsä verkostoon. Koordinaattori kutsuu nämä toimijat koolle nelisen neljä kertaa vuodessa.

Koordinaattorin tehtäviin kuuluu solmia kontakteja paikallisiin taide- ja kulttuurialan toimijoihin ja järjestää säännöllisiä yhteistyökokouksia näiden kanssa. Koordinaattori neuvottelee, kannustaa ja sitouttaa mukaan toimintaan.

Koordinaattori linkittää eri tahojen jo olemassa olevia toimintoja keskenään, jolloin toimintaan syntyy yhä enemmän vaikuttavuutta. Koordinaattori järjestää eri toimijoille ideariihä ja seminaareja luoden näin uusia mahdollisuuksia eri tahojen kohtaamiselle ja yhdessä

---

² Työministeriö 2004, 13-23.

ideoimiselle. Tällä tavoin toimintaan voi syntyä myös yhä uusia sisällöllisiä ulottuvuuksia.

Koordinaattori seuraa ja koordinoi hoitokoteihin ja palvelutaloihin tehtävien kulttuurivierailujen, työpajojen, näyttelyiden ym. toteutumista ja antaa palautetta eri osapuolille. Lisäksi koordinaattori kerää tilastoja ja antaa toiminnasta tietoa eri organisaatioita hoille ja päättäjille.

Minkälaista osaamista koordinaattori työssään tarvitsee?

Kulttuuriketjun sisältönä ja rikkautena ovat taiteessa ja kulttuurissa piilevät ehtymättömät resurssit. Siksi myös koordinaattori itse tarvitsee taiteen olemuksen syvällistä tuntemusta. Koordinaattori voi omalla ammattiosaamisellaan myötävaikuttaa siihen, että myös ammattitaiteilijoista koostuvien taideinstituutioiden toimintaa voidaan luontevasti linkittää osaksi hoitokotien ja palvelutalojen elämää.

Myös pedagoginen koulutus ja moniammatillinen kokemus sekä ryhmätyöskentelytaidot ovat eduksi koordinaattorin työssä. Koordinaattorilta edellytetään kykyä ottaa vetovastuuta ja neuvotella pitkäjänteisesti.

Koordinaattori tarvitsee myös tarkkaa psykologista silmää, koska niin taiteessa kuin hoito- ja hoivatyössä liikutaan emotionaalisesti herkillä alueella. Tunteet ovat mukana myös silloin, kun asioita perustellaan rationaalisesti.

Koordinaattorilla tulee olla sallivuutta ja toleranssia kaikenlaisille ideoille ja erilaisille näkemyksille ja kykyä antaa tilaa myös muiden luovuudelle.

Kulttuuriketjun ominaisluonteeseen kuuluu, että sen toiminta on orgaanisessa, jatkuvassa liikkeessä. Koordinaattorilla tulee olla ymmärrystä ja kykyä arvioida, milloin mikäkin osa ketjun toimintaa voi kehittyä myös itseohjautuvaksi toiminnaksi.

Kulttuuriketjun ideat:

- koordinaattori rakentaa toimijaverkostoa
- kuka tahansa ja mikä ryhmä tahansa voi tulla mukaan toimintaan
- toiminnan sisältö ei ole rajattua: esimerkiksi laulaminen, soittaminen, näytteleminen, askarteleminen, piirtäminen, maalaaminen, lukeminen, muisteleminen, ulkoilu ja vierailut soveltuvat mainiosti
- mallia voi soveltaa paikallisesti ja paikallisista lähtökohdista
- asukkaiden, omaisten, työntekijöiden ja esiintyjien kohtaaminen
- dialogi ja hiljainen tieto

Asioita, joita henkilökunnan on hyvä huomioida tilaisuuksia järjestettäessä

Ennen tilaisuutta

Kun tapahtumasta sovitaan hyvissä ajoin, kerro talon yhteyshenkilölle, mitä esitys sisältää (kansanmusiikkia, jazzia, pianonsoittoa, kuvataidetuokioita, runonlausuntaa, teatteria jne.), jotta yhteyshenkilö voi tiedottaa tapahtuman sisällöstä työntekijöille, asukkaille ja omaisille. Hoitokodit ja palvelutalot saattavat tiedottaa tapahtumista esimerkiksi kerran kuukaudessa. Tarkista myös, sopiiko esitys ko. paikkaan.

Tapahtumissa voi hyödyntää myös vuotuisen kalenteriin sisältyviä juhlapäiviä, vuodenkiertoon kuuluvia aikoja ja muita, merkkihenkilöille nimettyjä päiviä (ks. liite 5).

Ennen esiintymistä on hyvä kerrata, kuka tai ketkä esiintyvät ja mitä esitetään. Kysy yhteyshenkilöltä tilasta, hoitopaikan soittimista, mikrofoneista ym. ohjelman käytännön toteuttamiseen liittyvistä seikoista. Kerro myös, millaisen tilan tarvitsette esimerkiksi äänenavaukselle ja soitinten koteloille.

Hoitopaikoissa ja palvelutaloissa on kaikkia vierailijoita koskevia toivomuksia. Esimerkiksi parfyymien ja partavesien käyttöä olisi vältettävä. Tilojen ovien ulkopuolella on nykyään käsihuuhteet, joita vierailijoiden, lapset mukaan lukien, toivotaan käytettävän taloon tai osastolle tullessaan ja sieltä poistuessaan.

Ennen tapahtumaa on hyvä miettiä käytettävissä olevan tilan asettamia rajoituksia – monien osastojen ja rakennusten yhteiset tilat ovat pieniä ja matalia verrattuna sellaisiin tiloihin, jotka jo lähtökohtaisesti on suunniteltu akustiikaltaan ja arkkitehtuuriltaan kulttuuri- ja esiintymistilaisuuksien tapahtumapaikoiksi.

Esiintymiset hoitokodeissa ja palvelutaloissa tapahtuvat useimmiten ruokasaleissa ja yhteisissä tiloissa. Pieneen tilaan mahtuu kerrallaan vain tietty määrä esiintyjä, yleisöä tai muita osallistujia. Muutamissa palvelutaloissa on iso sali, jossa on myös äänentoistoa varten tekniikkaa.

Etenkin musiikkiesitysten volyyymi voi olla ongelma henkilöille, joilla on kuulolaite. Soittimien määrällä ja ohjelmiston valinnalla voi kuitenkin vaikuttaa volyyymiin. Jos matalakattoisessa dementiakodissa soivat korkeaääniset soittimet, niin asukkaat voivat tulla levottomiksi. Tällöin esitys saattaa soveltua paremmin toiseen paikkaan.

Pieneen tilaan voidaan tuoda kuulijoita myös pyörätuoleilla ja vuoteilla. Osa asukkaista käyttää kävelytukia. Pyörätuolit ja kävelytuet ovat omistajiensa henkilökohtaista reviiiriä. Mikäli niitä pitää siirtää, on hyvä kysyä omistajan lupa tai pyytää henkilökunnalta apua. Lapsia ja nuoria kannattaa etukäteen valmistaa ja orientoida yleisön ja tilan asettamiin vaatimuksiin. Keskustelut tavasta asua ja elää hoitopaikoissa, niiden

tunnelmista ja mitä siellä voi tapahtua, auttavat nuoria ymmärtämään esiintymisen erityispiirteitä verrattuna esiintymiseen jossakin muussa ympäristössä.

Tilaisuuteen valmistautumiseen kannattaa varata noin 15 minuuttia. Siihen voi lukea kuuluvaksi sisääntulon, vaatteiden ripustamisen naulakkoon, äänen avaamisen ja soitinten virittämisen, mikäli kyse on musiikkiesityksestä. Vaihtokengät on suositeltava idea ottaa mukaan etenkin aikoina, jolloin kelit ovat huonot. Tämä vähentää laitoshuoltajien siivoustyötä.

Hoitokodeissa ja palvelutaloissa sopiva esitysten mitta on noin puoli tuntia, enintään 45 minuuttia. Kahvin juomiseen ja seurusteluun esityksen jälkeen kannattaa varata noin 15 minuuttia aikaa. Tapahtumaan voi näin ollen varata kokonaisuudessaan noin tunnin.

Mikäli tilaisuus halutaan videoida tai halutaan ottaa kuvia sen aikana, täytyy kysyä lupa yleisöltä ja henkilökunnalta. Myös tehtyjen tallenteiden käytöstä, esimerkiksi www-sivuilla tai opetuksessa, on syytä kysyä lupaa mukana olevilta.

Tilaisuuden tai tapahtuman aikana

Tapahtuman toteuttajien on välttämättömää tiedostaa, että esiintyminen tai muun kulttuuritoiminnan toteuttaminen hoitopaikoissa ja palvelutaloissa on ”oma lajinsa”. Yleisö on vaativaa ja herkkää. Vaikka tilaisuudet ovat asukkaiden

taholta hyvin odotettuja, asukkaiden vointi kuitenkin vaihtelee päivittäin ja siksi myös yleisön määrä saattaa joskus jäädä pieneksi.

Tilaisuuden juontamisesta on hyvä sopia hoitokodin tai palvelutalon yhteishenkilön kanssa. Esiintyjäryhmän jäsenet voivat esitellä itsensä ja esimerkiksi soittimensa ja kertoa ohjelman sisällöstä.

Esiintymisareenan vuoksi esiintyjät pääsevät yleisönsä lähelle, ja tunnelmasta voi muodostua hyvin tiivis. Esityksen aikana esiintyjillä ja yleisöllä on mahdollisuus suoraan kontaktiin ja palautteeseen. Tilanteet ovat samanaikaisesti sekä antoisia että vaativia. Mutkaton suhtautuminen ja huumori voivat olla avuksi hankalissakin tilanteissa.

Mukana on usein muistisairaita ihmisiä, joiden sairastaminen voi olla eri vaiheissa. Yleisössä voi olla myös henkilöitä, joilla on psyykkisiä ongelmia tai henkilöitä, jotka ovat halvaantuneita, sokeita tai kehitysvammaisia. Monilla asukkailla voi ilmetä erilaisia käytös-oireita, he saattavat esimerkiksi lähteä pois kesken tilaisuuden tai liikkua tilaisuuden aikana paikasta toiseen. Muutamat voivat kommentoida kovaäänisesti kokemaansa tai jopa paheksua esitystä. Osa voi nukahtaa kesken kaiken tai ainakin näyttää nukkuvan. Toisinaan ihmiset voivat myös liikuttua ja alkaa itkeä. Yleisö voi siis reagoida herkästi tai jopa olla reagoimatta ollenkaan.

On hienoa, jos edes osan esityksestä voi saada vuorovaikutteiseksi. Yleisöä voi saada aktivoitua esiintymistilanteeseen pyytämällä heitä esimerkiksi taputtamaan rytmiä tai laulamaan mukana. Kuulijoilta ja läsnäolijoilta voi kysyä esitykseen liittyviä muistoja.

Pelkkä katsekontakti tai hymy voi olla riittävä keino tehdä esityksestä tai tapahtumasta interaktiivinen ja siten entistä antoisampi kaikille mukana olijolle. Tärkeää on myös kiireettömyys.

Tilaisuuden tai tapahtuman jälkeen

Esityksen jälkeen ja aikataulun salliessa on mahdollista ja yleensä myös toivottavaa jäädä asukkaiden, omaisten ja henkilökunnan seuraksi keskustelemaan, kahvittelemaan tai vaikka vain olemaan yhdessä. Monet mielellään puhuvat tai vain nauttivat seurasta. Kosketuskaan ei ole kiellettyä, mikäli se tuntuu luontevalta.

Vierailijat voivat olla henkilökunnan avuksi tilaisuuden jälkeen viemällä kahvikupit, mukit ym. esineet kärryyn ja keräämällä roskat niille varattuihin koreihin. Henkilökunnan roolina on vastata asukkaiden avustamisesta ja siirroista, kun tilaisuus on päättynyt.

Jälkikäteen ja ennen seuraavaa esiintymistä esiintyjät voivat omassa keskuudessaan pohtia tilanteiden ja tapahtumien kulkua ja mahdollisia hämmäntäviä tapahtumia. Se voi olla hyväksi etenkin pienten lasten ja nuorten

kanssa. Vierailijat ovat aina odotettuja ja toivottuja – tämä tuli esille kaikissa haastatteluissa. Esitykset ja yhdessäolo voivat olla ja usein ovatkin terapeuttisia kaikille osapuolille.

Esiintyjille muistettavaa:

- kerro esityksen sisällöstä yhteyshenkilölle ja sovi tapahtumasta
- ota selvää esiintymistilan olosuhteista, ellei tila ole tullut aiemmin tutuksi (akustiikka, sopiva volyyymi jne.)
- varaudu siihen, että vierailu vie kokonaisuudessaan noin tunnin, itse esitys 30-45 min.
- huomioi sisällön soveltuvuus
- huomioi matka-ajat
- tiedota muille ryhmän jäsenille, rohkaise heitä katsekontaktiin yleisön kanssa
- muista käsihuuhteet taloon mentäessä ja sieltä poistuttaessa
- huomioi sää – varaa sisäkengät tai tossut mukaan
- ole vuorovaikutteinen
- yleisöön kannattaa yrittää ottaa kontaktia
- jää hetkeksi olemaan läsnä tilaisuuden jälkeen
- jälkien siistiminen helpottaa henkilökunnan työtä
- tilaisuuden kokemuksista on hyvä keskustella jälkikäteen – etenkin lasten ja nuorten kanssa

Asioita, joita henkilökunnan on hyvä huomioda tilaisuuksia järjestettäessä

Ennen tilaisuutta

Osaston yhteyshenkilö tiedottaa tapahtumasta työntekijöille, asukkaille ja omaisille. Muista myös kalenteriin merkityt juhlat ja merkkipäivät, joita voi hyödyntää tapahtumissa ja tarjoiluissa (ks. liite 5). Voit myös esittää henkilökunnan ja asukkaiden toiveita esiintyjille.

Tiedotteen voi kiinnittää ilmoitustauluille ja yleisiin tiloihin. Nykyään myös www-sivut tavoittavat monet omaisista. Omaisia kannattaa kutsua paikalle suullisestikin ja muistuttaa heitä tapahtumasta.

Mahdolliset pienet tarjoilut, mehut, kahvit ja keksit laitetaan valmiiksi ennen tilaisuutta. Esiintymistila on myös laitettava kuntoon ennen tapahtumaa, jotta esitys voi alkaa ilman viime hetken järjestelyjä.

Kun esiintyjä tai esiintyjät saapuvat, on hyvä ottaa etukäteen selville, mitä säilytystiloja he tarvitsevat. Esimerkiksi soitinkoteloille on hyvä osoittaa lukittu tai muuten turvallinen tila esiintymisen ajan. Laulajat toivovat tilaa, jossa voi avata äänen.

Tilaisuuden aikana

Joku esiintyjistä, henkilökunnasta, omaisista tai asukkaista voi juontaa tilaisuuden. Hyvä tapa on toivottaa

asukkaat tervetulleiksi tarvittaessa molemmilla kotimaisilla kielillä.

On tärkeää, että työntekijöitä on esiintymisen aikana paikalla, ettei synny hankalia yllätyksellisiä tilanteita ja sydämentykytyksiä esiintyjille.

Esimerkiksi pitää huolehtia, ettei kukaan erehdy koskemaan vapaina oleviin soittimiin, jotka saattavat olla hyvinkin arvokkaita. Tarvittaessa henkilökunta on paikalla myös tyynttelemässä, jos joku kokee tilanteen liian voimakkaana.

Tilaisuuden jälkeen

Aplodit esiintyjille ovat aina paikallaan. Juontaja kiittää esiintyjä asukkaiden ja osaston puolesta tilaisuuden päätyttyä ja kutsuu esiintyjät ja läsnäolijat kahville tai mehulle. Esiintyjät usein toivovat, että asukkaat saavat jäädä paikalle esityksen jälkeen, jotta heidän kanssaan voisi vaihtaa muutaman sanan.

Henkilökunnalle muistettavaa:

- tapahtumasta tiedottaminen eri tahoille ja eri tavoin
- esiintymistilan järjestelyt
- mahdolliset tarjoilut
- esiintyjien vastaanotto, laulajien äänen avaus, säilytystilat soitinkoteloille ym. tarvikkeille
- henkilökunnan jäsenen tai jäsenten läsnäolo tarpeellinen esityksen tai tapahtuman ajan
- aplodit ja kiitokset lopussa

Taustahaastattelut

Asukkaat

Yhteys haastateltaviin syntyi yhteistyössä osastojen työntekijöiden ja kulttuuri-toimen kanssa. Yhteensä 54 hoitokotien ja palvelutalojen asukasta haastateltiin. Haastateltavista naisia oli 35 ja miehiä 14. Ruotsinkielisiä haastatteluita oli 14, joista naisia oli 11 ja miehiä kolme. Haastattelut olivat useimmiten lyhyitä keskusteluita, joita ei nauhoitettu. Jutustelun keskeinen sisältö kirjattiin ylös tapaamisen aikana tai sen jälkeen. Haastateltavat olivat syntyneet vuosien 1911 ja 1938 välillä. Kohtaamiset olivat luonteeltaan epävirallisia – monet vanhukset tuntuivat ilahtuvan siitä, että kysyttiin heidän musiikki- ym. taidemieltymyksistään sekä harrastuksistaan nyt ja aiemmin elämässä.³ Haastattelijat muokkasivat ja tarkensivat kysymyksiä sen mukaan, mikä tuntui olevan asukkaan vointi sillä hetkellä. Monet kysymykset olivatkin auttavia tyyliin ”pidättekö kuorolaulusta” tai ”pidättekö teatterista”. Näin kysyttynä monet kykenivät vastaamaan, oliko jokin asia mieluisa vai ei. Lopuksi kysyttiin myös henkilön syntymävuotta.

Haastatteluhetket kestivät muutamasta minuutista aina tuntiin saakka riippuen siitä, miten puheliaita haastateltavat olivat. Asukkaat ottivat mielellään vastaan haastattelijat, jotka omalta osaltaan kokivat kohtaamiset ainutkertaisina ja mieleen jäävinä.

³ Katso liite 4.

Haastatteluiden perusteella hoitokodeissa ja palvelutaloissa asuvia asukkaita voi jäsentää erilaisina kulttuurinkuluttaja- tai käyttäjäryhminä:

- 1) Asiantuntemusta omaava, vakava harrastus läpi elämän (5,5 %)
- 2) Spesifioitu maku, soittotaito, on itse ollut mukana jossakin esiintyjäryhmässä (18,5 %)
- 3) Osallistuu mielellään tapahtumiin, esittää toiveita (50 %)
- 4) Sujuva kuunteleminen, osallistuminen toisinaan (18,5 %)
- 5) Ei enää osallistu, kuuleminen tai jaksaminen ongelma (7,4 %)

Ensimmäiseen ryhmään kuuluvat henkilöt ovat harrastaneet eri taidelajeja elämänsä aikana hyvin paljon. Joitakin voisi kutsua asiantuntemusta omaaviksi ihmisiksi, jotka ovat vaikuttaneet kulttuurielämään omalla panoksellaan esimerkiksi ohjaamalla kuoroja, osallistumalla tapahtumien järjestämiseen ja taiteen tuottamiseen. Pari henkilöä kertoi käyneensä useita kertoja viikossa taidetapahtumissa, kuten konserteissa, teatterissa, oopperassa ja näyttelyissä.

Toisen ryhmän muodostavat haastateltavat, joilla oli paljon puhuttavaa jostain taiteenlajista tai osa-alueesta, joka on ollut tärkeä osa elämää. Useimmiten tähän ryhmään kuuluvat ovat soittotaitoisia henkilöitä, joilla on spesifioitu maku, esimerkiksi klassinen musiikki, jazz tai tanssimusiikki. Instrumenteista mainittiin piano, klarinetti ja haitari. Soittaminen ja esiintyminen ovat olleet tärkeä harrastus, jonka parissa on ollut mahdollista tavata

monia ihmisiä, käydä konserteissa ja tapahtumissa sekä kiertää eri paikkakunnilla. Useat haastateltavat ovat harrastaneet myös oopperaa, teatteria ja taidenäyttelyitä.

Kolmanteen ryhmään voi luokitella kuuluviksi suurimman osan haastateltavista. Heillä on toiveita musiikista, teatterista, esityksistä jne., joita he haluavat tuotavan hoitokoteihin ja palvelutaloihin. Varsin moni tähän ryhmään kuuluvista kertoi tanssineensa nuoruudessaan ja olleensa suosittu tanssipartneri. Toivelistalla olivat niin tanssi- kuin kansanmusiikkikin. Hanurinsoittoa halusi kuulla moni. Muutama henkilö mainitsi viulun ja huilun suosikkisoittimekseen. Myös hengellisen musiikin, kuorojen ja klassisen musiikin ystäviä kuului tähän ryhmään. Eräs rouva sanoi, että klassinen musiikki kuulostaa sitä paremmalta, mitä enemmän sitä kuuntelee.

Kaikki kertoivat haluavansa osallistua tapahtumiin, mikäli vointi sen sallii. Eräs mies kertoi, että ”on mukava olla mukana ja seurata”. Muutama haastateltava kertoi tulevansa mukaan ja ”kuuntelee sujuvasti”. Tapahtumat koettiin miellyttävänä ja hyvänä tapana olla muiden seurassa.

Haastateltavissa oli neljä henkilöä, jotka eivät enää voineet osallistua tapahtumiin. Syiksi he kertoivat kuuloon ja jaksamiseen liittyvät ongelmat sekä halun olla omissa oloissa.

Haastateltavien kulttuurimakua voi kuvata laajaksi. Varsin harva sanoi, että ei halua kuunnella jotain tiettyä musiikin lajia, vaan kertoi ainakin kokeilevansa, miltä ne tuntuvat tai kuulostavat. Hyvin moni sanoi, että kaikki tapahtumat – teatteri, laulu, kuorot, käsillä tekeminen, kuvataide ja kirjallisuus sekä runot – ovat tervetulleita ja kertoi menevänsä tapahtumiin, ”kun niitä on”. Vierailut koettiin mukavina ja vaihtelua sekä piristystä tuottavina tilaisuuksina.

Useimmat haastateltavat kertoivat katsovansa televisiota, mutta radion kuuntelu oli harvinaisempaa. Oheiseen on kirjattu maininnat ja toiveet eri taidelajeista, esiintyjistä:

- musiikki yleensä
- teatteri, elokuvat, erityisesti vanhat elokuvat
- tanssimusiikki, erityisesti vanha tanssimusiikki
- kansanmusiikki
- hengellinen musiikki
- klassinen musiikki, jazz, dixieland
- kuorot ja laulut; muutamat naiset toivoivat miesääniä
- kirjallisuus, runot
- kuvataide, taidenäyttelyt
- haitari, viulu, kitara, piano
- lasten esitykset
- maakuntalaulut, murteet, alueellinen ruokakulttuuri
- miesten piirit
- huumori
- urheilutapahtumat, ravit

Haastateltavia oli kotoisin kaikista maakunnista, mutta jokaisessa hoitopaikassa oli aina yksi tai useampi henkilö, joka oli kotoisin luovutetusta Karjalasta. Heistä monet muistelivat

nuoruuttaan ja kotiseutujaan ennen sotaa, Karjalan ruokakulttuuria ja Viipuria.

Usea haastateltava kertoi, että käsillä tekeminen saattoi tuntua hankalalta esimerkiksi halvaantumisen tai heikkojen käsivoimien takia. Käsillä tekemisen voi myös ohittaa; tämän näkökulman avasi eräs haastateltava, joka kertoi, että kuvataidetta voi myös kuunnella. Ulkoilu, käynti kotona, kirkossa tai lähialueiden nähtävyyksien katselu oli muutaman asukkaan toivelistalla.

Osallistumista on monenlaista: moni haastateltava koki, että pelkkä läsnä oleminen ja tapahtumien seuraaminen oli mieltä virkistävää. Tapahtumiin tultiin mielellään, ja tapahtuman sisällöstä tiedottaminen koettiin tärkeäksi. Jotkut asukkaat kokivat mieltä virkistävänä esimerkiksi mielenkiintoisen kirjan tai runojen lukemisen, keskustelemisen ja ulkoilun yhdessä.

Henkilökunta

Hoitokodeissa ja palvelutaloissa tarjotaan erilaisia virkistys- ja taidetapahtumia myös talon omatoimisesti järjestämänä. Vuodenajat ja juhlapyhät on huomioitu kaikissa hoitoyksiköissä.

Henkilökunnan mielestä ulkopuolisten tahojen järjestämät tapahtumat ja esiintymiset ovat tervetulleita.

Henkilökunta ja vapaaehtoiset ovat havainneet, että niillä on ollut myönteinen vaikutus asukkaiden vointiin: uni paranee ja mieliala kohenee. Kulttuuritoimintaa pidettiin kyselyssä

myös lääkkeettömänä hoitomuotona. Henkilökuntakin on päässyt nauttimaan työn lomassa tarjonnasta.

Vaikka tapahtumat piristävät arkea, niiden järjestäminen useassa ja etenkin isommissa hoitokodeissa ja palvelutaloissa merkitsee henkilökunnalle lisätyötä. Asukkaiden siirtymiset ja siirtämiset paikasta toiseen, joskus jopa kerroksesta ja rakennuksesta toiseen, vaativat henkilökuntaresursseja ja aikaa. Myös tapahtuman jälkeen tilojen järjestely ja siistiminen tuovat lisätyötä.

Omaiset

Syksyn 2009 osastoilla vierailevat omaiset vastasivat kyselyyn (ks. liite 6).

Lomakkeita palautettiin yhteensä 73 kappaletta. Omaiset osallistuvat usein yhdessä läheistensä kanssa tapahtumiin. Reilu neljäsosa vastaajista kertoi omaisensa tulevan tilaisuuteen ”aina kun niitä on”. Suosituimpia tilaisuuksia olivat musiikkia ja laulua sisältävät tapahtumat.

Mieleisiä ja mieleen jääviä ovat myös pelit ja leikit, hengelliset tilaisuudet, liikunta, askartelu ja käsityöt, retket ja vuodenaikojen mukaiset juhlat. Myös teatterista, lukemisesta sekä lasten ja nuorten esityksistä pidetään kovasti. Yhteiset omaisillat, pihatapahtumat ja tunnetut ulkopuoliset vierailijat olivat hoidettaville olleet tärkeitä tapahtumia.

Omaisista kahdeksan kymmenestä kertoi olleensa tapahtumissa mukana ja nauttineensa niistä suuresti; on mukava olla yhdessä läheisen ja muiden ihmisten

kanssa, omakin mieliala kohenee. Tapahtumat tuovat virkistävää vaihtelua arkeen; niissä voi tavata henkilökuntaa ja muita omaisia. Monet arvostavat sitä vaivannäköä ja työtä, minkä tapahtumien järjestäminen henkilökunnalle aiheuttaa. Kontaktit esiintyiin koetaan tärkeinä.

Kuusi kymmenestä vastaajasta vastasi kysymykseen, miten nykyisiä käytäntöjä voisi parantaa. He toivoivat lisää vierailijoita, virikkeitä ja ohjelmaa. Kaksitoista henkilöä oli sitä mieltä, että nykyinen käytäntö ja tilanne vaikuttavat hyviltä, eivätkä he esittäneet toiveita. Seitsemän toivoi lisää tiedottamista tapahtumista, erityisesti suoraan ja henkilökohtaisesti. Retket, ulkoilu ja vierailuaikojen myöhentäminen oli muutaman toivelistalla. Yksi vastaaja on kiinnittänyt huomiota hoitokotien maahanmuuttajataustaisiin työntekijöihin, joiden hän ajattelee omaavan osaamista, josta koko osasto voisi hyötyä.

Omaisilta kysyttiin, miten tapahtumat ovat vaikuttaneet heidän läheistensä vointiin. Vastausten mukaan tapahtumat vaikuttavat enimmäkseen myönteisesti. Monet vastaajat nimesivät useitakin vaikutuksia, jotka on lueteltu alla olevassa listassa (mainintojen määrät suluissa):

- virkistävät ja piristävät (36)
- kohottavat mielialaa (7)
- tuovat vaihtelua rutiineihin (5)
- tuovat muistoja (4)
- tuottavat iloa ja elämänhalua (3)
- edesauttavat yhdessäoloa (2)
- vaikuttavat myönteisesti (2)

- parantavat aloitekykyä (2)
- tukevat mielenterveyttä (2)
- ovat tärkeitä (1)

Eräs vastaaja kuvaili seuraavalla tavalla havaintojaan siitä, miten tapahtumat ovat vaikuttaneet:

"Ajatelkaa: pääsee ylös sängystä, tapaa ihmisiä, saa seurata ohjelmaa – olkoonpa se mitä hyönsä; sen täytyy olla tällaiselle henkilölle hyvin, hyvin paljon merkitsevää."

Tusinan verran omaisia kertoi, että vaikutusten arvioiminen on vaikeaa vakavan sairauden takia. Omainen on saattanut puhua kovaan ääneen tai toimia tapahtumissa siten, että hänet on jouduttu viemään pois. Muutama vastaaja arveli, että musiikki näyttäisi vaikuttavan myönteisesti muistisairaana vointiin.

Omaisiet kokivat, että he parhaiten voisivat olla tapahtumissa mukana avustavissa tehtävissä, esimerkiksi yhteisillä retkillä. Usea vastaaja kertoi itsekkin olevansa ikäihminen ja kokevansa osallistumisen tapahtumien tuottamiseen tai avustamisen liiallisena rasituksena.

Työssäkävillä tai opiskelevilla omaisilla on myös lapset ja perhe sekä opiskelu, jotka vaativat oman aikansa. Muutama kertoi, että kuljettaminen ulkopuolisiin tilaisuuksiin voisi olla mahdollista, jos saa asiasta tiedon tarpeeksi ajoissa. Monet hoidettavat ovat siinä määrin sairaita, että vierailut talon ulkopuolelle eivät onnistu.

Taideoppilaitosten kokemuksia ja toimintaideoita

Espoon kaupungin Kulttuuriketju-toiminnan suunnittelijat järjestivät keväällä 2009 ideariihen, jossa keskusteltiin taideoppilaitosten kokemuksista vanhusten hoitopaikoissa. Tilaisuuteen tulleet opettajat kertoivat, että useat taideoppilaitokset olivat käyneet esiintymässä vanhusten hoitopaikoissa jo vuosia. Oppilaitosten edustajat kertoivat, että he olivat tulleet paikalle kuullakseen muiden kokemuksia. Kokoontumisessa myös ideoitiin mahdollisuuksia esityksiin, joissa olisi mukana eri taiteen alojen oppilaitosten esiintyjä.

Vuoden 2008 aikana espoolaiset musiikkioppilaitokset olivat järjestäneet hoivakodeissa oppilaskonsertteja, teema-tanssituokioita ja lyhytkursseja. Yhteislaulu, johon osallistuivat esimerkiksi hoitokotien asukkaat ja läheisen päiväkodin lapset, tuotti kohtaamisen, jossa syntyi avoimia, hauskoja ja koskettavia tilanteita. Yhteiset laulut auttoivat muistisairaita laulamaan ja muistamaan sanoja. Asukkaat voivat yhtyä lauluun myös spontaanisti muistaessaan sanat ja sävelen.

Vierailuiden aikana todettiin, että musiikkileikkikoululaisten spontaani suhtautuminen ilahduttaa kaikkia osapuolia suuresti. Sukupolvien kohtaamista voi helpottaa myös siten, että vanhukset vierailevat musiikki-leikkikoulun tai musiikkiopiston tunneilla.

Kulttuuriketju-toiminnan aikana perustettiin yhteen hoivakotiin asukkaiden ja henkilökunnan yhteinen kuoro, jossa musiikkikoulun opettaja toimii ohjaajana. Yhteistyötä voi kehittää myös niin, että hoivakoti antaa juhlasalin tai muun sopivan tilan tapahtuman tuottajan harjoituskäyttöön. Yksi oppilaitos oli hankkinut sähköpianon, joka on helppo kuljettaa mukana, sillä soitinten puute voi olla ongelma joissakin paikoissa.

Muusikot kertoivat, että hyvä ajatus on esittää jotain tuttua, esimerkiksi kansanmusiikkia klassisen esityksen lopuksi. Hyväksi tavaksi osoittautui myös se, että oppilaat ja esiintyjät kertovat jotain musiikistaan, harrastuksestaan, soittimestaan ja itsestään esitysten lomassa.

Hyviä kokemuksia saatiin esim. kahden huilistin esiintymisestä siten, että he kiertelivät osastoilla soittaen asukkaiden huoneissa ja huoneiden avoimien ovien edessä.

Lasten ja nuorten kokemukset tapahtumista olivat myönteisiä: he olivat arvostaneet näitä tapahtumia enemmän kuin koulun sisäisiä konsertteja. Musiikkitapahtumat palvelutaloissa olivat voineet korvata perinteiset oppilaskonsertit musiikkiopistoissa. Sekä opettajat että oppilaat olivat kokeneet, että tämä oli luonut helpomman ja hauskemman ilmapiirin esiintyä.

Lapsille on ollut opettavaista ja tärkeää kohdata eri sukupolvia. Myös teinikäisille kokemukset iäkkäistä ihmisistä ovat opettavaisia ja hyödyllisiä, vaikka he saattavat olla jossain määrin jännittyneitä vieraillessaan laitoksissa. Esitysten jälkeen on usein keskusteltu asukkaiden kanssa ja kuunneltu heidän tarinoitaan. Myös aikuiset taiteentekijät kertoivat kokeneensa toiminnan vanhusten parissa antoisana ja virkistävänä. Positiivista palautetta oli tullut kaikkialta, missä oli käyty esiintymässä.

Kulttuuriketju-toiminnassa mukana oli myös tanssijoita, kuvataiteilijoita ja esittävän taiteen edustajia. Esimerkiksi tuolitansseissa on mahdollista yhdistää liikunta, tarinat ja musiikki toisiinsa. Kuvataidetta voi tehdä sellaisten henkilöiden kanssa, joilla voi olla vain yksi toimiva käsi. Kuvataiteeseen voi yhdistää myös elävää musiikkia, tanssia tai muuta toimintaa. Kuvataidekoulu on tehnyt hienoja kohtaamisia, joissa vanhuksat ja nuoret ovat tuottaneet taidetta. Esittävän taiteen koulu on perustanut eläkeläisryhmän, joka on vierailut palvelutaloissa. Eräs esitys perustui osallistujien omakohtaisiin kokemuksiin. Jongleerausnähtiin mahdollisuus vahvistaa ikäihmisten koordinaatiota ja tasapainoa viihdyttävällä tavalla.

Eri taidelajeja yhdistävät toimintamuodot tulivat taideoppilaitosten edustajien keskusteluissa esiin kiinnostavana mahdollisuutena. Musiikkia ja käsityötä on yhdistetty oivallisesti esimerkiksi

Taide friskaa -projektissa, jossa käytiin läpi viiden eri aikakauden musiikkia ja esineistöä. Myös runon ja musiikin yhdistämisestä oli saatu onnistuneita kokemuksia. Musiikin, esimerkiksi pianonsoiton, yhdistämistä tanssiesitykseen ehdotettiin yhdessä puheenvuorossa. Musiikki voi soveltua myös tilaisuuteen, jossa esitellään taideesineitä.

Kulttuuriketjussa toimivien taideoppilaitosten ideariihessä esiin tulleena uutena ideana hahmoteltiin eri oppilaitosten välisiä yhteisprojekteja, joissa esiteltäisiin vieraita kulttuureita eri taiteen lajien kautta, esimerkiksi musiikkia, tanssia, kuvataidetta ja ruokakulttuuria yhdistämällä.

Kulttuuri ja taide ikääntyessä - muutamia näkökulmia

Nykyaikaiseen terveyskäsitykseen sisällytetään fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen tasapaino. Useat toimintakykytutkimukset ovat osoittaneet, että kulttuuri- ja taideharrastuksilla on terveyttä ja hyvinvointia edistävä vaikutus. Kulttuurin harrastaminen liittyy myös hyvään mielenterveyteen. On esitetty väitteitä, että aktiivinen elämä vaikuttaa suotuisasti muistiin.⁴ Monia taidemuotoja käytetään myös terapeuttisesti. Hoitotyössä on ollut käytössä kirjallisuus, kuvataide, musiikki, tanssi, videot, valokuvat ja teatteri.

---

⁴ Hyypä 2007, 155-159.

Luovuusterapioihin kuuluvat myös sosio- ja psykodraamat.⁵

Taiteesta ja kulttuurista saadut elämykset ja esteettisyys ovat monille ihmisille hyvän elämän edellytys ja mahdollisuus irtaantua arjesta. Joillekin kyse on rakkaasta harrastuksesta tai vapaa-ajanvietosta. Kun taidekokeiluihin osallistuneilta kysyttiin taiteen merkityksestä, tulos oli, että taiteen tekemisen prosessi koettiin tärkeämmäksi kuin itse taide.⁶

Taiteella on merkitystä kärsimyksen ja yksinäisyyden lievittämisessä. Sen lisäksi että taide-elämykset kuuluvat ihmisen esteettisiin elämyksiin ja henkisiin tarpeisiin,⁷ niillä on merkitystä kärsimyksen ja yksinäisyyden lievittämisessä.⁸

Luovuutta on kaikissa ihmisissä. Toisinaan monet tapahtumat, negatiiviset elämäkokemukset ym. saattavat kasaantua ja ehkäistä luovaa ajattelua. Iän karttuminen voi antaa mahdollisuuden kokeilla jotain uutta, kuten maalaamista, laulamista ja teatteria. Monet tutkimukset puoltavat sitä, että luovuus voi jatkua pitkälle vanhuuteen ja jopa lisääntyä oikeanlaisen stimulaation vaikutuksesta. Luovuus ilmenee eri tavoin ikääntymisen vaiheissa. Keski-ikäen uudelleenarvioinnin vaiheessa se tulee esille erilaisten kriisien ja etsimisen kautta. Ihmisellä voi olla voimakas halu löytää elämälleen

⁵ Aalto 2007, 173-178.

⁶ Liikanen 2007, 11-22.

⁷ Blomqvist 2007a, 23-30.

⁸ Blomqvist 2007b, 31-36.

tarkoitus. Vapautumisen vaiheessa luovia pyrkimyksiä värittävä elämän ulkoiset muutokset, kuten eläkkeelle jääminen. Ihminen kokeilee ja toteuttaa entistä rohkeammin uusia asioita.

Yhteenvetovaiheen luovuudessa ihmisellä on halu löytää elämälleen syvempi merkitys. Tällöin hänellä voi olla halu säilyttää ja siirtää eteenpäin omaa kulttuuriperintöään. Uusintavaiheessa luovaa ilmaisua leimaa halu saada aikaan pysyviä muutoksia joko henkilökohtaisella tai yhteiskunnallisella tasolla.⁹

Mahdollisuudet osallistua luovaan toimintaan ja kulttuuritapahtumiin voivat kaventua ikääntyessä ja sairauksien myötä. Niiden tarve ei kuitenkaan katoa mihinkään. Kuten kaikki muutkin ihmiset, myös pitkäaikaisessa hoidossa tai palvelutaloissa asuvat ihmiset, heidän omaisensa ja työntekijät tarvitsevat virkistystä ja yhteisiä taide-elämyksiä. Jos hoitolaitoksesta tulee henkilön pysyvä koti, monet asiat, myös mahdollisuus osallistua ja harrastaa, muuttuvat hänen elämässään. Tällöin hoitopaikkojen tarjoamat taidekokemukset ovat tärkeitä uusien kontaktien luomisessa ja yhteisöllisyyden kokemisessa. Yksin olevalle taide voi merkitä paljon. Kokemuksia ja elämyksiä voi soveltaa ja viedä perinteisten taidelaitosten ulkopuolelle. Taide on silti taidetta ja yhtä oikeaa ja aitoa myös hoitolaitoksissa.¹⁰

⁹ Hovila 2007a, 43-51.

¹⁰ Strandman 2007, 160-163.

Hoitopaikoissa asuvat ikääntyneet ihmiset kykenevät osallistumaan taide-, kulttuuri- ja viriketapahtumiin eri tavoin. On niitä, jotka käyvät usein askartelemassa, muisteluryhmissä ja eri tilaisuuksissa. Vaikka tilaisuus kiinnostaisikin, oma vointi ja jaksaminen asettavat rajoituksensa tapahtumaan menemiseen. On myös hauraita ihmisiä, jotka tuodaan tilaisuuteen joko pyörätuolilla tai vuoteessa, kun omat voimat eivät riitä. Osallistumista ovat myös läsnäolo ja tilaisuudesta nauttiminen.

Geriatrisen kuntoutuksen tutkimus- ja kehittämishankkeessa toteutettiin taide-interventioryhmiä. Ryhmien vetäjien kokemusten mukaan musiikki osoittautui kaikille mieleiseksi taiteenlajiksi musiikkimaun vaihteluista huolimatta. Kokemus on, että kaikilla oli jonkinlainen suhde musiikkiin, eikä tarvitse olla asiantuntija pitääkseen siitä. Luontoon liittyy voimakkaita tunne-elämyksiä, joita voidaan käsitellä myös taide-elämyksinä. Oman paikkakunnan taide- ja kulttuuritarjonta sekä historia osoittautuivat kiinnostaviksi kohteiksi. Ryhmään osallistuneet myös esittelivät itselleen tärkeän teoksen. Yhteiset keskusteluhetket koettiin tärkeiksi.¹¹

Samassa interventiossa todettiin, että on myös taide- tai toimintamuotoja, jotka olivat pettymyksiä tai ainakin aiheuttivat kielteisiä tunteita. Jotkut ryhmäläiset kokivat, että vierailija esiintyjä aliarvioi heitä tai kohteli epäkunnioittavasti. Negatiivisten reaktioiden purkaminen

¹¹ Hovila 2007b, 97-102.

kuitenkin vapautti tunnelmaa – ryhmä kiinteytyi. Oli myös toimintamuotoja tai tapahtumia, jotka eivät herättäneet myönteisiä eivätkä kielteisiä kokemuksia. (Ks. liitteet 2 ja 3 taide-elämyksistä.)

Elämystä on kuitenkin vaikea ilmaista sanoilla. Se on jotain, jonka voi silmin nähdä ja jossa muut aistit ovat mukana. Taide-elämys saa myös unohtamaan arjen, tuottaa tyydytystä, liikuttaa ja herkistää.¹²

Kulttuuritapahtumien antia

Hoitopaikoissa ja palvelutaloissa järjestettävät kulttuuri- ja taide-tapahtumat sekä virkistystoiminta merkitsevät kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman tuottamista. Niiden myötä syntyy vuorovaikutusta sukupolvien ja sukupuolten kesken. Taidetapahtumat toimivat terapeuttisina ja identiteettiä eheyttävinä voimina. Yhteisön ja ympäristön esteettisyys on tärkeää kaikille: asukkaille, työntekijöille, omaisille, vapaaehtoisille ja vierailijoille.

Tapahtumat jäsentävät arkipäivää ja vuodenaikoja ja siten tukevat elämäntilannetta kokonaisuutena. Yhteisön tasolla tavoitteena voi olla voimavarojen ylläpitäminen ja myönteisen ikäkulttuurin luominen sekä ikäsyrrjinnän torjuminen. Yhteisissä tapahtumissa yhteenkuuluvuuden tunne kasvaa.

¹² Routasalo ja Pitkälä 2007, 103-110.

Kulttuurin, taiteiden ja virikkeiden tuottajat ovat osa hoitopaikassa asuvien, heidän omaistensa ja siellä työskentelevien sosiaalista verkostoa. Tässä verkostossa syntyy vasta- vuoroisuutta. Parhaimmillaan kaikki osapuolet voivat kokea hyötyvänsä tilanteista ja vuorovaikutuksesta. Monelle muistisairaalle ihmiselle musiikki, teatteri jne. tuovat mieleen muistoja ja mielikuvia menneisyydestä.

Kulttuuri ja taide edistävät hyvinvointia ja parantavat elämänlaatua. Ne ovat hyvän arjen osatekijöitä. Yhteisöllisyys ja jaetut kokemukset lievittävät yksinäisyyttä ja ehkäisevät masennusta. Vierailut ovat tuulahdus ulkomaailmasta. Henkilökunnalle kokemukset ovat rikastuttavia ja voimaannuttavia tekijöitä.

Kulttuuritapahtumien vaikutuksia:

- kulttuurista ja sosiaalista pääomaa kaikille
- vuorovaikutus sukupolten ja sukupolvien välillä
- terapeuttisuus
- identiteetin eheytyminen
- esteettisyys
- arjen jäsentäminen
- voimavarojen ylläpitäminen
- myönteinen ikäkulttuuri
- yhteenkuuluvuuden tunne
- muistoja menneisyydestä
- hyvinvointi ja elämänlaatu
- hyvä arki
- yhteisöllisyys

Yhteenvetoa

Espoossa kehitetyn Kulttuuriketju-toiminnan keskeisenä ja kantavana ajatuksena on kohtaaminen. Kohtaajina ovat palvelutalojen ja hoivakotien asukkaat, omaiset, työntekijät sekä esiintyjät, taiteilijat ja ryhmät, jotka tulevat paikan päälle pitämään virkistys- ym. tuokioita. Mukaan voi tulla kuka tahansa: taiteilija, taiteen harrastaja tai henkilö, joka kokee, että hän voi ja kykenee antamaan osaamisestaan ja taidoistaan yhteisölle, joka on monille työpaikka ja koti.

Kulttuuriketjun ideoita voi toteuttaa kaikilla paikkakunnilla ja paikallisista olosuhteista lähtien. Samalla hän itsekkin kokee uusia elämyksiä ja tutustuu uusiin ihmisiin.

Oppaaseen on koottu hyviksi käytännöiksi tapoja kohtaamisen onnistumiseksi. Hyviä käytäntöjä on ajateltu niin kulttuuritapahtumien toteuttajien kuin henkilökunnankin kannalta. Tilaisuuden onnistumiseksi ryhmän tai yksittäisen esiintyjän kannattaa valmistautua etukäteen ottamalla selvää esiintymistilasta ja yleisöstä sekä kertomalla ohjelman sisällöstä.

Tapahtuman onnistumista edistää se, että esiintymistila on valmisteltu ja kuulijat ovat paikalla esityksen alkaessa. Esiintyjän tai esiintyjien on hyvä huomioida vuorovaikutus yleisön kanssa. Kaikkien kokemusta ja elämystä rikastaa

se, että esiintyjä tai ryhmä viettää asukkaiden ja henkilökunnan kanssa yhteisen kahvi- tai mehuhetken tilaisuuden jälkeen.

Hyvien käytäntöjen löytämiseksi toteutettiin tutkimus: kyselytutkimukset osastoille ja omaisille sekä asukkaiden haastattelut. Neljäntenä tiedonlähteenä käytettiin taideoppilaitosten kanssa pidettyä ideariihettä, jossa ko. laitosten edustajat kertoivat kokemuksistaan vanhusten hoitopaikoissa esiintymisestä ja ideoistaan kehittää niitä edelleen.

Osastoilta palautetut kyselyt kertoivat, että tapahtumat ovat tervetulleita ja niillä on myönteisiä vaikutuksia asukkaisiin. Henkilökuntakin on päässyt nauttimaan tarjonnasta työnsä lomassa.

Omaiset havaitsivat läheistensä innokkuuden ja tavan iloita yhteisistä tilaisuuksista, jotka ovat monille tärkeä yhteys ulkopuoliseen maailmaan. Omaisille hetket merkitsivät toivottua piristystä ja tapaa olla yhdessä läheisen ja muiden omaisten sekä henkilökunnan kanssa.

Asukkaiden haastattelut ja toisinaan syvällisetkin keskustelut heidän kanssaan kertoivat monenlaisista mieltymyksistä, odotuksista ja toiveista taiteen ja kulttuurin suhteen. Haastateltavien kulttuurimaku oli laaja; monet olivat avoimia uusille kokemuksille. Useille läsnäolo ja kuunteleminen merkitsivät paljon.

Esiintyjät ja tapahtumien toteuttajat kertoivat kokevansa esiintymiset sekä haastavina että antoisina. Hoitolaitoksissa esiintyminen on erilainen ja oma esiintymisen lajinsa: yleisö reagoi herkästi ja sen kanssa pääsee läheiseen kontaktiin.

Yhteisillä kulttuuri- ja taidetapahtumilla hoitopaikoissa ja palvelutaloissa on monia vaikutuksia ja seurauksia. Ne lisäävät vuorovaikutusta sukupolvien ja sukupuolten kesken. Tapahtumat kerryttävät kulttuurista ja sosiaalista pääomaa kaikille sekä auttavat luomaan yhteenkuuluvuuden tunnetta ja yhteisöllisyyttä. Vierailut ovat monille asukkaille mahdollisuus nauttia virkistävästä esityksistä, muistella mennyttä ja ylläpitää voimavaroja. Tilaisuudet luovat myönteistä ikäkulttuuria ja hyvää arkea. Joillekin ne voivat merkitä identiteetin eheytymistä, terapeutisuutta ja arjen jäsentämistä.

Iän ja ikääntymisen tematiikkaan voi tutustua tämän oppaan liitteenä olevien lähteiden perusteella (s. 24-26).

Lähteet & luettavaa

Lähteet:

Aalto S (2007) Luovuusterapiat hoitomuotona. Kirjassa: Bardy M & Haapalainen R & Isotalo M & Korhonen P (toim.) Taide keskellä elämää. Helsinki: Like, 173-178.

Blomqvist L (2007a) Taide-elämyksen merkitys terveydelle. Kirjassa: Pitkälä K & Routasalo P & Blomqvist L (toim.) Taide- ja virikeryhmät psykososiaalisena kuntoutuksena. Geriatrisen kuntoutuksen tutkimus- ja kehittämishanke. Tutkimusraportti 5. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto, 23-30.

Blomqvist L (2007b) Taide ja yksinäisyys. Kirjassa: Pitkälä K & Routasalo P & Blomqvist L (toim.) Taide- ja virikeryhmät psykososiaalisena kuntoutuksena. Geriatrisen kuntoutuksen tutkimus- ja kehittämishanke. Tutkimusraportti 5. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto, 31-36.

Espoon kaupunki (2009) Täyttä elämää ikääntyneenä. Espoon ikääntymispoliittinen ohjelma 2009-2015. Sosiaali- ja terveystoimi, Vanhusten palvelujen tulosityksikkö, Espoo

Hovila E (2007a) Ikääntyminen ja luovuus. Kirjassa: Pitkälä K & Routasalo P & Blomqvist L (toim.) Taide- ja virikeryhmät psykososiaalisena kuntoutuksena. Geriatrisen kuntoutuksen tutkimus- ja kehittämishanke. Tutkimusraportti 5. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto, 43-51.

Hovila E (2007b) Taideinterventioryhmät vetäjän näkökulmasta. Mikä toimii ja mikä ei? Kirjassa: Pitkälä K & Routasalo P & Blomqvist L (toim.) Taide- ja virikeryhmät psykososiaalisena kuntoutuksena. Geriatrisen kuntoutuksen tutkimus- ja kehittämishanke. Tutkimusraportti 5. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto, 97-102.

Hyyppä M T (2007) Elinvoimaa kulttuurista. Kirjassa: Bardy M & Haapalainen R & Isotalo M & Korhonen P (toim.) Taide keskellä elämää. Helsinki: Like, 155-159.

Liikanen H-L (2007) Taide- ja kulttuuritoiminnan vaikutus hyvinvointiin. Kirjassa: Pitkälä K & Routasalo P & Blomqvist L (toim.) Taide- ja virikeryhmät psykososiaalisena kuntoutuksena. Geriatrisen kuntoutuksen tutkimus- ja kehittämishanke. Tutkimusraportti 5. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto, 11-22.

Routasalo P & Pitkälä K (2007) Taideryhmäläisten kokemuksia haastattelujen perusteella. Kirjassa: Pitkälä K & Routasalo P & Blomqvist L (toim.) Taide- ja virikeryhmät psykososiaalisena kuntoutuksena. Geriatrisen kuntoutuksen tutkimus- ja kehittämishanke. Tutkimusraportti 5. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto, 103-110.

Strandman P (2007) Taiteen soveltavaa käyttöä? Kirjassa: Bardy M & Haapalainen R & Isotalo M & Korhonen P (toim.) Taide keskellä elämää. Helsinki: Like, 160-163.

Työministeriö (2004) Hyvästä paras. Jaettu kehittämisvastuu ESR-projekteissa. Hyvät käytännöt –käsikirja. Helsinki: Valtioneuvosto.

Luettavaa:

Andersson P & Jungeström I-B (2003) Den spröda tonen bortom glömskan: [en bok om musikterapi och uttryckande konstterapi] Linköping Jungeström.

Heikkinen R-L (2008) Kokemuksellinen vanheneminen. Kirjassa: Heikkinen E & Rantanen T (toim.) Gerontologia. Helsinki: Duodecim, 213-222.

Koivula R & Heimonen S (2006) Dementoituvan omaisena laitoksessa. Oraita 4/2006. Helsinki: Ikäinstituutti.

Jyrkämä J (2001) Vanheneminen ja vanhuus. Kirjassa: Sankari A & Jyrkämä J (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 267-323.

Kaskiharju E (2004) Vanhus ikäihminen vai seniorikansalainen? Gerontologia 18:4, 227-281.

Kaskiharju E & Oesch-Börman C & Sarvimäki A (2006) Näitkö polkuja viimeiseen asti? Dementiapotilaan omaishoitajan arkipolut. Raportteja 1/2006. Helsinki: Ikäinstituutti.

Koskinen S (2008) Ikääntyminen ja elämänkulku. Luento Lapin yliopiston Ikääntyvien yliopistossa 14.5.2008.

Koskinen S & Nieminen M & Martelin T & Sihvonen A-P (2008) Väestön määrän ja rakenteen kehitys. Kirjassa: Heikkinen E & Rantanen T (toim.) Gerontologia. Helsinki: Duodecim, 28-35.

Marin M (2001) Tarkastelukulmia ikään ja ikääntymiseen. Kirjassa: Kirjassa: Sankari A & Jyrkämä J (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino, 17-48.

Marin M (2003) Elämän paikallisuus ja paikat. Kirjassa: Marin M & Hakonen S (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjenkulttuurissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 22-43.

Nyström C (2002) Dans på gränsen. Demensdrabbades kommunikation i dansterapi. Pedagogiska insitututionen, Stockholms universitet.

Pitkälä K & Routasalo P & Blomqvist L & Mäntyranta T (2007) Ryhmäilmiöitä taide- ja virikeryhmissä. Kirjassa: Pitkälä K & Routasalo P & Blomqvist L (toim.) Taide- ja virikeryhmät psykososiaalisena kuntoutuksena. Geriatrisen kuntoutuksen tutkimus- ja kehittämishanke. Tutkimusraportti 5. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto, 72-96.

Routasalo P (2007) Arjen kulttuuri. Kirjassa: Pitkälä K & Routasalo P & Blomqvist L (toim.) Taide- ja virikeryhmät psykososiaalisena kuntoutuksena. Geriatrisen kuntoutuksen

tutkimus- ja kehittämishanke. Tutkimusraportti 5. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto, 37-42.

Liitteet

Liite 1. Vuonna 2009 mukana olleet yhteistyötahot, jotka kaikki ovat Espoosta.

1) Kaupungin ylläpitämät hoitokodit ja terveystalot:

- Aurorakoti
- Espoonlahden hoitokoti
- Haukikoti
- Puolarkoti
- Ruusukoti
- Sofiakoti
- Taavinkoti
- Viherkoti
- Espoon sairaala
- Jorvin sairaala
- Muuralan päiväsairaala

2) Kaupungin ylläpitämät palvelutalot ja -keskukset:

- Espoon keskuksen palvelutalo
- Haukilahden palvelukeskus
- Kalajärven palvelukeskus
- Kauklaahden palvelukeskus
- Leppävaaran palvelutalo
- Päiväkeskus Hopeatupa
- Soukan palvelutalo
- Tapiolan palvelukeskus
- Viherlaakson palvelutalo

3) Yksityiset hoitokodit ja palvelutalot:

- Virekoti Aallonhuippu
- Carema Hulda och Malva
- Palvelutalo Hopeakuu
- Hoivakoti Opri ja Oleksi
- Tunabergs servicehus
- Appelpårdens servicehus

4) Espoon kaupungin sivistystoimen yksiköt:

- Esbo arbetarinstitutet Arbispöjan Espoon kaupunginkirjasto
- Espoon kulttuuripalvelut
- Espoon liikuntapalvelut
- Espoon modernin taiteen museo EMMA

- Espoon työväenopisto
- Helinä Rautavaara museo
- Tapiola Sinfonietta

5) Kaupungin oppilaitokset ja päiväkodit:

- Kirkkojärven koulu
- Bemböle förskola
- Fågelsångarens daghem
- Mårtenbro daghem
- Smedsby förskola
- Vindängens daghem.

6) Taideoppilaitokset:

- Espoon esittävän taiteen koulu ESKO
- Espoon kuvataidekoulu
- Espoon musiikkiopisto EMO
- Espoon Tanssiopisto
- Musiikkiopisto Avonia
- Musiikkiopisto Juvenalia
- Pohjois-Espoon Musiikkikoulu
- Musiikintutkimuskeskus Kungsvägen MIK
- Espoon pop/jazzopisto EBELI

7) Muut yhteistyökumppanit:

- ELO-hanke
- Esbo bygdens ungdomsförbund r.f.
- Esbo hembygdsförening r.f.
- Espoon Harmonikkakerho
- Espoon mieslaulajat ESMILA
- Espoon Puhallinorkesteri
- Espoon eläkkeensaajat
- Espoon Sotaveteraanikuoro
- Gallen-Kallelan museo
- Huiluduo Vire
- Karakallion laulajat
- Metropolia Ammattikorkeakoulu, vanhustyön ko. ja toimintaterapian ko.
- MLL:n iltapäiväkerho
- Olarin seurakunta
- Omnia
- Puhallinyhtye Serpentti
- Suomen Kansallisooppera
- Tanssiteatteri Glims & Gloms

- Tapiolan Kamerakerho
- Tapiolan kuoro
- Teater Geist
- Teatteri Ilmi Ö
- Toimivat Seniorit ry
- Viipurin Lauluveikot, Kvartaali-kvartetti, kvartetti Ääniset

Liite 2. Esimerkkejä taidemuodoista, jotka liittyvät yksinäisyyden ja ystävyyden teemoihin, joita voi käsitellä ryhmässä (Routasalo ja Pitkälä 2007, 66-77).

- Yksinäisyyden kuvat – tutustuminen yksinäisyyden teemaan kuvataiteissa
- Musiikki – kuuntelu, levyraati, yhteislaulu, muusikko vierailijana
- Runot – muiden tekemät, omat tuotokset, lausuntataiteilija vieraana
- Elokuva – vanha kotimainen elokuva, uusi kotimainen elokuva, dokumentti
- Kuvataide – taidemuseo, näyttelyt, luontokuvat, taidekirjat, omatuotos maalaamalla, korttien talo
- Teatteri – improvisaatioteatteri, tarinateatteri, teatterikäynti
- Kirjallisuus – klassikot, lapsuuden kirjallisuus
- Tanssi – tanssitaiteilija vieraana
- Taidemuotojen yhdistäminen – klassinen musiikki ja kuvataide, musiikki ja tanssi, taidekuvat ja runot, taiteilija vieraana
- Kukat – lempikukka
- Valokuvat – taidevalokuvaan tutustuminen, omat valokuvat, valokuvaaminen
- Silkkimaalaus, posliinin maalaus, kankaan painanta, keramiikkatyö
- Muut – leipominen, retket, kahvikupit, omat esineet, kirjat.

Liite 3. Ikääntyneiden taideryhmissä ilmenneitä erityispiirteitä (Pitkälä, Routasalo, Blomqvist ja Mäntyranta 2007, 87).

- Sairaudet, heterogeeninen kunto
- Sairauspuheiden välttäminen
- Yksinäisyyden erilaiset kokemukset ja puheet
- Vaikeus sitoutua ryhmään ja toisiin ihmisiin
- Rohkeus kokeilla uusia asioita ryhmän tuella
- Taiteesta liikuttuminen
- Ryhmän salaisuus
- Yhteinen kritiikin aihe lisää ryhmän koheesiota
- Flirttailu
- Pukeutuminen ryhmään varten.

Liite 4. Ryhmärooleja liikuntaryhmässä (Pitkälä, Routasalo, Blomqvist ja Mäntyranta 2007, 91).

- Johtaja
- Kriitikko, ryhmän tunteiden ilmaisin, kapinoitsija
- Kiittäjä, palautteen antaja, me-hengen luoja
- Ujo, hiljainen, herkkä, avautuja
- Ulkopuolinen sivullinen, erillinen tarkkailija
- Dominoiva, puhelias
- Hauskuuttaja, vitsiniekka
- Myötäilijä
- Hoivattava.

Liite 5. Merkittävät juhlapäivät kalenterissa

Alla olevassa listassa on luettelo suomalaisista vapaa- ja juhlapäivistä sekä vuodenvuorokiertoon liittyvistä päivistä. Mukana ovat myös tärkeimmät uskonnolliset juhlat ja merkkihenkilöille nimetyt päivät.

1.1. Uudenvuodenpäivä

6.1. Loppiainen

5.2. Runebergin päivä

6.2. Saamelaisten kansallispäivä

14.2. Ystävänpäivä

28.2. Kalevalanpäivä, suomalaisen kulttuurin päivä

8.3. Naistenpäivä

19.3 Minna Canthin päivä

19.-21.3. Kevätpäiväntasaus

21.-28.3. Marian ilmestyspäivä

30.3. Dagen för Ålands demilitasering

Helmi- tai maaliskuussa: Laskiaissunnuntai ja laskiaistiistai

Viikkoa ennen pääsiäistä: Palmusunnuntai

9.4. Mikael Agricolan päivä, suomen kielen päivä

Maalis- tai huhtikuussa: Pääsiäinen

26.4. Ålands flaggans dag

27.4. Veteraanipäivä

1.5. Vappu, suomalaisen työn päivä

9.5. Eurooppa-päivä

Toukokuun toinen sunnuntai: Äitienpäivä

12.5. J.V. Snellmanin päivä, suomalaisuuden päivä

17.5. Kaatuneitten muistopäivä

Touko- tai kesäkuussa: Helatorstai

Touko- tai kesäkuussa: Helluntai

4.6. Puolustusvoimain lippujuhlan päivä

9.6. Ålands självstyrelsedag

Kesäkuussa: Juhannus ja kesäpäivänseisaus

6.7. Eino Leinon päivä, runon ja suven päivä

27.7. Unikeonpäivä

Syyskuussa: Syyspäiväntasaus

27.8. Espoo-päivä

10.10. Aleksis kiven päivä, suomalaisen kirjallisuuden päivä

24.10. Rukouspäivä, YK:n päivä

Loka- tai marraskuussa: Pyhäinpäivä

6.11. Svenska dagen

Marraskuussa: Isänpäivä

Joulunajan juhlat alkavat ensimmäisestä adventista ja päättyvät joulun.

6.12. Itsenäisyyspäivä

13.12. Lucian päivä

28.12. Viattomien lasten päivä.

Liite 6. Aasukaskysymysten runko

Espoon kaupunki
Kulttuuriketjusta hyviin käytäntöihin
Asukaskysely

Mitä olette harrastanut aikaisemmin elämässänne? Mikäli vastaaja ei osaa vastata, voi kysyä tarkemmin: Pidätkö musiikista, jne.

Miten tärkeitä tämä (esimerkiksi musiikki) on ollut teille?

Mitä harrastatte ja mihin toimintaan olette osallistunut täällä? Mikäli kysymys on liian vaikea, vastaajaa voi auttaa kysymällä tarkemmin musiikista, runoista jne.

Kuinka kauan olette asunut tässä hoitokodissa? Mikäli muisti vaikuttaa heikentyneeltä, tämän kysymyksen ja seuraavat voi jättää väliin ja kysyä mieltymyksistä, musiikkimausta jne. yksityiskohtaisemmin.

Käyttekö täällä erilaisissa tilaisuuksissa?

Mitä olette pitänyt näistä tilaisuuksista?

Mistä tilaisuuksista olette erityisesti nauttinut?

Kuinka usein osallistutte näihin tilaisuuksiin?

Mitä muuta haluaisitte, että täällä järjestetään? Onko jotain mitä muuta haluaisitte harrastaa?

Onko teillä omaisia tai ystäviä, jotka pääsevät mukaan?

Haluaisitteko osallistua myös ulkopuolisiin tilaisuuksiin?

Mitkä niistä ovat kiinnostavimpia?